

ПРОБЛЕМНО ПОВЕДЕНИЕ И УЧИЛИЩНА И/ИЛИ СОЦИАЛНА СРЕДА В ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ

Ева Папазова¹, Радостина Антонова

Целта на статията е да се проследи и анализира проблемното поведение при юноши от домове за деца, лишени от родителски грижи, сегрегирано ромско училище, смесен тип училище и българско училище. Изследвани са 309 изследвани лица в юношеска възраст. Използвана е скалата за измерване на проблемно поведение на Ахенбах и Еделброк- Children Behaviour Check List (Achenbach & Edelbrock, 1979, 1991). Резултатите показват, че момчетата се отличават с интернализирано проблемно поведение, а момчетата с екстернализирано проблемно поведение. Най-агресивни са най-малките (14-15-годишните), а най-малко агресивни са най-големите (18-19-годишните). Най-проблемна е социалната среда в домовете за деца, а най-малко проблемна е тя в българското училище, като се изключат показателите за екстернализирано проблемно поведение. Смесената училищна среда не се оказва по-проблемна от сегрегираната ромска среда.

Ключови думи: проблемно поведение, училищна среда, юношеска възраст

Юношеството е период на трудности. През тази фаза от жизнения цикъл, проблемното поведение е по-интересно от изследователска гледна точка, отколкото юношеското нормативно развитие. Предходни изследвания документират факторите, които могат да са в основата на тези поведенчески проблеми, като търсят взаимовръзка между агресивното поведение в юношеска възраст и проблеми в контекста на семейната и училищната среда.

Изследванията, които анализират взаимовръзката между училищната среда и поведенческите проблеми на учениците показват, че подрастващите, които си служат с насилие в училище, имат повече негативни взаимодействия с учителите си (Meehan, Hughes & Cavell, 2003; Murray & Murray,

¹ Гл. ас. д-р Ева Папазова – Институт за изследване на населението и човека – БАН
Адрес за контакти: eva.papazova@gmail.com

2004), по-негативна училищна Аз-концепция (Andreou, 2000; Boders, Earleywine, & Huey, 2004; O'Moore & Kirkham, 2001), а в някои случаи са и отхвърлени от връстниците си (Hay, Payne, & Chadwick, 2004; Rubin, Bukowski & Parker, 1998; Werner, 2004). Юношите, които са отхвърлени от връстниците си, също така са по-склонни да имат негативна училищна Аз-концепция (Estevez et al., 2006). Доказано е също така, че подрастващите, които извършват противообществени прояви, обикновено притежават по-негативно отношение към органите на властта като полицията, законите и законодателството, училището и учителите (Emler, Ohana, & Dickinson, 1990 г.; Emler & Reicher, 1995).

Екстернализирано и интернализирано проблемно поведение

Екстернализираните и интернализираните проблеми са две основни измерения на детското и юношеското поведение (Garber et al., 1991; Serbin et al., 1991). Екстернализираните проблеми (като например, разрушително и агресивно поведение, незачитане на възрастните, избухлив нрав, импулсивно и хиперактивно поведение) се определят като мощни за развитието рискове, които могат да допринесат за отпадане от училище и криминални прояви в по-късните години (Hymel et al., 1990; Ladd & Burgess, 1999; Loeber, 1990). Екстернализираното поведение е свързано с конфликтни, зависими и неблизки взаимоотношения с другите както в настоящето, така и с потенциал за развитие в бъдещето (Birch & Ladd, 1998; Howes, 2000; Howes et al., 2000; Pianta & Niemitz, 1991). Последствията от интернализираните проблеми (като например, чувство за малоценност, тревожност, соматични оплаквания, самота), изглеждат по-малко съвместими с определени последствия. Интернализираните проблеми в някои изследвания не водят до прогнозируеми отрицателни последствия (Ladd & Burgess, 1999; Serbin et al., 1991), докато други изследвания установяват по-късно развитие на тревожност при наличието на интернализирани проблеми (Hymel et al., 1990; Rubin et al., 1989).

Екстернализираните проблеми излагат на риск взаимоотношенията учител-ученик в по-голяма степен, отколкото интернализираните проблеми. Няколко изследвания показват, че учителите възприемат екстернализираното проблемно поведение на учениците като много тревожно за разлика от срамежливостта и тревожността у децата и юношите (Alton-Lee et al., 1993; Lovejoy, 1996; Mullen & Wood, 1986). Трябва да се подчертае, че агресивните деца предпочитат агресивни решения на проблемите, в които пряко да участват и учителите им (Trachtenberg & Viken, 1994). От своя страна, социално затворените деца имат не близки отношения с учителите (Birch & Ladd, 1998; Howes, 2000), но взаимоотношенията им може да се подобрят (Ladd & Burgess, 1999).

Видове проблемно поведение

Агресията и антисоциалното поведение, депресията и тревожността, криминалните и престъпните наклонности и социалното отдръпване, са